

نقد و معرفی کتاب

زبانشناسی نظری، پیدایش و تکوین دستور زایشی

محمد دبیرمقدم، ویراست دوم، تهران، انتشارات سمت ۱۳۸۳، دوازده + ۷۲۴ ص.

پیشرفت زبان‌شناسی، به ویژه زبان‌شناسی زایشی و شاخه‌های مرتبط، آن قدر سریع بوده است که اکنون اشراف کامل به مکاتب مختلف و دیدگاه‌های متفاوت مطرح در آنها امری سخت و شاید غیرممکن به نظر می‌رسد. این امر باعث شده که در بسیاری اوقات زبان‌شناسان، چه ایرانی و چه غیرایرانی پیرو محض یکی از مکاتب زبان‌شناسی باشند و دیدگاه‌های مکاتب دیگر را یا نشناسند و یا، در صورت شناخت ظاهری، با تعصب به آنها نگاه کنند. اکنون بسیاری هستند که دیدگاه‌های مطرح در دستور زایشی را خیال‌پردازانه و غیرواقعی می‌دانند و بر این باورند که این مکتب، زبان‌شناسی را سخت‌تر از آنچه که باید باشد نشان می‌دهد. از طرف دیگر برخی چنان در نظرات مطرح در دستور زایشی غرق هستند که هر دیدگاهی غیر از آن را اشتباه می‌پندارند و بسیاری از کاستی‌های دستور زایشی را نادیده می‌انگارند. اما دکتر دبیرمقدم، با نگارش کتاب ارزشمند زبانشناسی نظری نشان داده است که اولاً نگاه او به مکاتب مختلف زبان‌شناسی نگاهی علمی و به دور از هرگونه تعصبی است. به همین دلیل با اینکه هدف او در این کتاب بررسی دستور زایشی است، اما در فصل اول کتاب با تسلطی کم نظیر به بررسی بنیادهای دیدگاه‌های نقش‌گرایی و زبان‌شناسی شناختی نیز پرداخته است. ثانیاً در سراسر کتاب هیچ تعریف و تمجید بدون استناد و بی‌دلیل و هیچ انتقاد و اشکال بدون مدرک نیاورده تا نشان دهد مولف آن با اینکه دانش آموخته مکتب زایشی است و سالها نیز اصول آن را تدریس کرده است، اما دیدگاهی علمی، انتقادی و همه‌جانبه‌نگر دارد.

کتاب زبانشناسی نظری از سیزده فصل تشکیل شده است. فصل اول به معرفی اجمالی سه

نگرش مسلط در زبان‌شناسی امروز، یعنی زبان‌شناسی صورت‌گرا، نقش‌گرا و شناختی پرداخته است. در این فصل مبانی دستور زایشی و دیدگاه‌های مختلف در مورد اینکه آیا زبان‌شناسی زایشی انقلابی در علم زبان‌شناسی هست مورد کندوکاو قرار گرفته است. فصل دوم به بررسی کتاب ساختهای نحوی چامسکی (۱۹۵۷) اختصاص دارد که به عنوان شروع دستور زایشی مطرح است. فصل سوم به معرفی نخستین نظریه‌های معنایی پرداخته که پس از انتشار ساختهای نحوی از سوی کتز، فودورو و پستال ارائه شد. فصل چهارم به معرفی نظریه معیار بر اساس کتاب جنبه‌هایی از نظریه نحو چامسکی (۱۹۶۵) اختصاص یافته است. در فصل پنجم از پیدایش، گسترش و افول معناشناسی زایشی به عنوان نخستین انشعاب از بدنه دستور زایشی صحبت به میان آمده است. فصل ششم به دستور حالت که انشعابی دیگر در دستور زایشی است پرداخته است. دستور رابطه‌ای به عنوان موضوع فصل هفتم انشعابی دیگر در دستور زایشی است که مورد بررسی قرار گرفته است. فصول هشتم و نهم به بررسی تحولات درون بدنه اصلی دستور زایشی یعنی نظریه معیار گسترده، نظریه معیار گسترده اصلاح شده و نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی پرداخته‌اند. فصل دهم به بررسی انشعابی دیگر از بدنه اصلی دستور زایشی یعنی دستور واژی-نقشی پرداخته که به وجود قواعد گشتاری قائل نیست. فصل یازدهم به بررسی دستور ساخت گروهی تعمیم یافته و دستور ساخت گروهی هسته بنیان اختصاص دارد. در این دو نظریه نیز گشتار وجود ندارد. فصل دوازدهم به تازه‌ترین انگاره دستور زایشی یعنی برنامه کمینه‌گرا پرداخته که از اوائل دهه ۱۹۹۰ شکل گرفت. هدف برنامه کمینه‌گرا استفاده از کمترین ابزار برای تدوین چارچوبی برای مطالعه زبان است. نظریه کمینه‌گرا از پرتفردارترین دیدگاهها در بررسی زبان است که هم اکنون در بسیاری از دانشگاه‌های جهان زبان‌شناسی بر اساس آن تدریس و تحقیق می‌شود. و در نهایت فصل سیزده کتاب به طور مختصر نظریه بهینگی را به عنوان نظریه‌ای که از درون دستور زایشی سر برآورده است معرفی می‌کند. در این نظریه همه حوزه‌های زبان محدودیت مینا هستند.

در ویراست دوم این کتاب فصل سیزدهم به آن افزوده شده، فصل دوازدهم گسترش یافته و همه فصلها بخش‌بندی موضوعی شده‌اند که انجام این کار دسترسی به مطالب متنوع کتاب را آسان‌تر کرده است.

دکتر محمد راسخ‌مهند